

خلاصه سیاستی سیزدهمین نشست کنفرانس حکمرانی و سیاست‌گذاری عمومی
و هشتاد و پنجمین رویداد سیاستی شریف
«نقش مناطق آزاد و ویژه اقتصادی در رشد و توسعه اقتصادی کشور»

سیزدهمین نشست کنفرانس حکمرانی و سیاست‌گذاری عمومی و هشتاد و پنجمین رویداد سیاستی شریف با همکاری اندیشکده صنعت و توسعه‌ی پایدار تحت عنوان «نقش مناطق آزاد و ویژه اقتصادی در رشد و توسعه اقتصادی کشور» در روز ۲۰ شهریور ۱۴۰۲ به صورت مجازی برگزار شد. این رویداد، اولین نشست از سری نشست‌های «مناطق آزاد» ذیل پنجمین کنفرانس حکمرانی و سیاست‌گذاری عمومی است.

اعضای رویداد:

- آقای فروزان زیادلو، مدیر سابق امور سرمایه‌گذاری دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد، معاون اسبق منطقه آزاد قشم و تحلیلگر ارشد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی
- آقای سعید پورعلی، عضو هیئت علمی جهاد دانشگاهی
- آقای جعفر آهنگران، عضو هیئت علمی دانشگاه علم و فرهنگ
- آقای نجم‌الدین یزدی، پژوهشگر ارشد پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه صنعتی شریف، دبیر نشست

محورهای رویداد:

- تعاریف موجود در حوزه‌ی مناطق آزاد و ویژه‌ی اقتصادی
 - تجارب موجود و روند طی‌شده در حوزه‌ی مناطق آزاد در کشور ایران
 - نقدی بر گزارش‌های منتشرشده در خصوص عملکرد مناطق آزاد
- در ابتدای رویداد تعاریف و مفاهیم اولیه‌ی حوزه‌ی مناطق آزاد و ویژه‌ی اقتصادی مطرح شدند. مناطق آزاد و ویژه‌ی اقتصادی محدوده‌های جغرافیایی مشخصی هستند که به موجب قانون تأسیس و حصاربندی شده، از مقررات گمرکی معاف بوده و تابع قوانین و مقررات خود هستند. مأموریت اصلی مناطق آزاد پیوند با زنجیره‌ها و شبکه‌های ارزش در بازار جهانی است، در صورتی که مأموریت مناطق ویژه‌ی اقتصادی بهبود محیط کسب‌وکار است. در ابتدا مناطق آزاد تحت عنوان Free Trade Zone (FTZ) به عنوان ابزاری برای تسهیل جریان آزاد تجارت جهانی شروع به فعالیت کردند؛ در این مناطق سعی بر این بود که تعرفه‌ها و شبه‌تعرفه‌ها به طور کامل حذف شوند. سپس سکوه‌ای توسعه‌ی صادرات (EPZ) ایجاد شدند؛ برای ایجاد آن‌ها ابزارهایی مانند جلب سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه‌ی

زنجیره‌ی ارزش واحدهای تولیدی، ایجاد نهادهای پشتیبان و طراحی استراتژی‌های توسعه‌ای مناسب موردنیاز هستند. در سال‌های اخیر مناطق آزاد در اشکالی همچون مناطق آزاد خدماتی، پارک‌های علمی و فناوری و مناطق آزاد فرامرزی به نقش‌آفرینی پرداخته‌اند.

در ادامه‌ی رویداد به روند طی‌شده در حوزه‌ی مناطق آزاد در کشور ایران پرداخته شد. مناطق آزاد در ایران به صورت رسمی در قانون برنامه‌ی اول توسعه ذکر شده‌اند که در سال ۱۳۶۸ به تصویب رسید. این سال دقیقاً سال پس از جنگ تحمیلی است که کشور تمایل داشت دوره‌ی گذاری را از اقتصادی کاملاً دولتی به اقتصاد بازار داشته باشد. از آنجایی که تأسیس مناطق آزاد مفهومی برخاسته از اقتصاد بازار است، در ایران نیز از آن به عنوان ابزاری برای توسعه صادرات در دوره‌ی گذار به اقتصاد بازار استفاده شد. در سال‌های اولیه تأسیس مناطق آزاد در کشور به دلیل عزمی که در دولت برای پیشرفت مناطق آزاد وجود داشت، مقررات‌زدایی قابل توجهی در این مناطق صورت گرفت؛ به نحوی که قانون نحوه‌ی اداره‌ی مناطق آزاد مصوب ۱۳۷۲ هنوز بسیار مترقی تلقی می‌شود. با گذشت زمان روند افول مناطق آزاد شروع شد و جایگاه آن‌ها در ساختار کشوری به مرور تقلیل یافت. باید توجه داشت لازمه‌ی موفقیت مناطق آزاد اجماع و اراده‌ی ملی است.

در انتهای رویداد اعضا به نقد گزارش‌های موجود در ارزیابی عملکرد مناطق آزاد پرداختند. تعدادی از اعضا بر این باور بودند که گزارش‌های منتشرشده در خصوص ارزیابی عملکرد مناطق آزاد در کشور دارای نقص جدی بوده و تحت تأثیر پیش‌فرض‌هایی در فضای عمومی کشور هستند که عملکرد این مناطق را منفی ارزیابی می‌کنند. علاوه بر این به نظر می‌رسد در این گزارش‌ها به وجوه سیاسی، اجتماعی و فرهنگی این مناطق کمتر پرداخته شده است. این گزارش‌ها در بخش اقتصاد هم دارای خلل جدی هستند. برای مثال طبق کنفرانس تجارت و توسعه‌ی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۹، عملکرد اقتصادی مناطق آزاد را باید پس از دوره‌ی توسعه‌ی زیرساخت‌ها سنجید. در ایران مناطق آزاد عمدتاً در محدوده‌هایی با کمترین زیرساخت‌ها ساخته می‌شوند، سپس ایجاد زیرساخت‌ها برعهده‌ی خود مناطق آزاد گذاشته می‌شود و مناطق آزاد موظفند با درآمدهای خود زیرساخت‌های لازم را ایجاد کنند. چنین تصمیمی موجب ضعف زیرساخت‌ها در مناطق آزاد شده و این مناطق را به روش‌های کسب درآمدی همچون فروش زمین سوق داده است. همچنین معضلات دیگری همچون دشواری تعاملات ارزی و بین‌المللی، نبود بانک‌های برون‌مرزی، تغییرات سریع مدیریتی و مقرراتی و عدم هدف‌گذاری برای این مناطق در برنامه‌های توسعه‌ی کشوری گریبان‌گیر مناطق آزاد هستند. نکته‌ی دیگری که در ارزیابی عملکرد مناطق آزاد بسیار مهم است این است که عملکرد مناطق آزاد هر کشور باید با توجه به شرایط اقتصاد کلان همان کشور سنجیده شود و انتظارات از آن‌ها واقع‌گرایانه‌تر شود؛ یعنی مقایسه‌ی عملکرد مناطق آزاد کشورهای همچون چین و امارات با کشوری همچون ایران که شرایط اقتصادی دشوارتری دارد درست نیست. بسیاری از گزارش‌های منتشرشده در خصوص مناطق آزاد در ایران بدون در نظر گرفتن این موارد آن‌ها را ناموفق توصیف می‌کنند. البته این ملاحظات نباید

موجب عدم ارزیابی عملکرد مناطق آزاد کشور شود. در مجموع به نظر می‌رسد با ابزار محدودی که کشور در اختیار مناطق آزاد قرار داده است نمی‌توان آن‌ها را کاملاً ناموفق دانست.

جمع‌بندی

در این نشست به این موضوع پرداخته شد که مناطق آزاد ابزاری برای گذار از اقتصاد دولتی به اقتصاد بازار هستند که باید در آن‌ها توسعه‌ی صادرات صورت بگیرد. لازمی کارکرد درست مناطق آزاد اهتمام حاکمیت در مقررات‌زدایی و تأمین مناسب زیرساخت‌ها است. تا زمانی که این امور مهم تحقق نپذیرند نمی‌توان از مناطق آزاد کشور انتظار موفقیت چشمگیری داشت.

پژوهشکده سیاست‌گذاری
دانشگاه شریف

spri.sharif.ir

spri@sharif.ir

sharif.policy

sharif-policy

t.me/spri1

تهران، بلوار تیموری، میدان تیموری، محوطه آموزش دانشگاه شریف،
پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه شریف

۰۲۱-۶۶۰۶۵۱۴۰